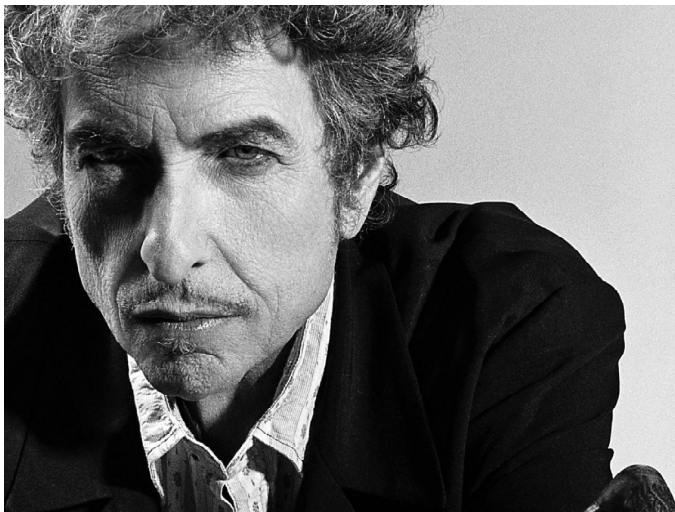

Yasher-koyekh Robert Allen Zimmerman, Shabtai

Zisl ben Avraham eller Bob Dylan!

Nu har Dylanologerna bråda dagar då deras Bard förärats Nobelpriset i litteratur. Det påminner lite om kremlologernas spekulationer och gissningar om vad som skedde i Sovjet på den tiden det begav sig. Myterna och tolkningarna är många, precis som försöken att förstå vad som döljer sig bakom Dylans persona.

Och de som försöker tyda Bob Dylans texter har sannernligen ingen lätt uppgift. Ett exempel: i fyra rader i hans sång Po' boy är det citat från Baudelaire, Blind Willie Mc Tell och Groucho Marx plus en rad av Dylan själv. Varje rad representerar en egen genre. Resultatet är genialiskt men att hitta källorna är inte enkelt.

Eliakum Tsunzer och Yankev Glatshteyn

I oktobernumret av Forverts skriver gästprofessorn i judaistik vid Yaleuniversitetet, Mark Kaplan, om Dylans inspirationskällor ur jiddischlitteraturen. Han tar upp två författare, Eliakum Tsunzer och Yankev Glatshteyn. Titeln på artikeln är Dylans judiska själ.

Själv menar jag att Kaplan är för ivrig att läsa in det judiska i Dylans biografi; jag tror knappast att han läst dessa författare på jiddisch. Poeten och journalisten Glatshteyn publicerade visserligen texter på engelska men skrev i huvudsak på jiddisch. Dylan hade familjerötter i Odessa, växte upp i ett kosher hem, deltog i ett judiskt sommarläger, Camp Zion, lade tefilin vid Kotel i Jerusalem vid sonens Bar mitsva och medverkade i Chabads *telethons*, d.v.s. i hans fall konserter för att samla pengar till deras verksamhet. Han har ett otal referenser från Bibeln respektive ur den så kallade världslitteraturen i sina texter. Men det finns inga direkta belägg för att Dylan påtagligt skulle inspirerats av de nämnda författarna. Det kan dock finnas vissa likheter mellan de tre.

Tsunzer föddes 1836 och växte upp i en fattig miljö i Vilne men blev ett känt namn som *badkhn*, då han gjorde succé med sina skämt och verser på bröllop. Han blev

faktiskt en professionell sådan och kunde livnära sig på detta. Han räknas som folkpoet och skrev mer än 600 sånger, vilket slår Bob Dylans (påstådda) 586. De blev mycket populära och vitt spridda, främst i Litauen men även senare i Amerika, dit Tsunzer bjudits in och blivit kvar, sedan både hustru och barn ryckts bort av koleran. I sina sånger införde han precis som Dylan nya element och slog uppåt mot det judiska etablissemanget i Vilne. Han anses också vara en av de första verkliga versmakarna i den moderna jiddischlitteraturen.

Kända och populära sånger av Tsunzer är *Di ayznban*, *Di sokhe* (Plögen), *Dos goldene land* och *Der griner*. Han dog i New York 1913.

“Han var långt ifrån någon sångare. Hans röst var inte musikalisk. Men den sorgsna tonen man hörde i den, den vackra jiddischen, de själfulla melodierna - de var oöverträffade” (Ale Verk, Band 1 s. 18).

Glatshteyn var på 1920-talet en av grundarna av den litterära riktningen “di Inzikhistn”, d.v.s. *de introspektiva*. Ett annat känt namn i den gruppen var Celia Dropkin, vars modernistiska poesi står sig mycket väl än idag. Yankev Glatshteyn föddes 1896 i Lublin och dog 1971, även han i New York. Han hade fina anor, *yikhes*, från båda föräldrarna med både rabbiner och stadskantor i Lublin i släkten. Han fick en traditionell judisk utbildning men på grund av den ökande antisemitismen och pogromer i Polen emigrerade han till Amerika 1914. Han reste tillbaka på besök till Lublin och skrev senare klarsynta betraktelser, där han förutsåg det kommande mörkret och publicerade 1938 en dikt med titeln *A gute nakht dir, velt*, en dikt, som då gav stort eko i den judiska världen. Förintelsen påverkade starkt hans skapande efter kriget. Kaplan nämner i sin artikel främst Glatshteyns skildringar av staden New York ur ett perspektiv från asfaltdjungeln i nedre Manhattan. Också Dylan känner av New Yorks själ och experimenterar fram en poetisk form. Där finns det faktiskt paralleller mellan *di Inzikhistn* och Dylans poesi.

Andra judiska inspirationskällor

Vad man säkert vet är att Sholem Aleichems son Norman Raeben var Dylans teckningslärare och inspiratör 1974. En annan viktig person för Bob Dylans utveckling var den kände jiddischförfattaren Scholem Aschs son Moses Asch, grundaren av Folkway Records med artister som Leadbelly, Woody Guthrie och Pete Seeger, musiker och sångare, vilka inspirerade Dylan i högsta grad. Det är tydligt hur han ville efterlikna dem i början av sin karriär och det var genom Aschs kontakter och skivkatalog som detta blev möjligt.

Några jiddischord

Visste du att בענטשן / *bentshn* kommer från latinets *beneficare*, välsigna, och att det nu aktuella ordet för jul ניטל / *nitl* har sitt ursprung i latinets *natalis*, födelse?